

Prof. dr. Saulius Pivoras,
Vytauto Didžiojo universitetas

Liudviko Adomo Jucevičiaus tapatybinės nuostatos

Tapatybinės nuostatos apima platesnį įsivaizdavimą apie visuomenės gyvenimą, vystymąsi, kultūrą, visuomenės praeitį, dabartį ir ateitį. Be tokio įsivaizdavimo retai apsieina bet kuris išsilavinęs žmogus. L. A. Jucevičius paprastai laikomas gana apolitišku žmogumi. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, L. A. Jucevičiaus politinis akiratis buvo siauras¹. Ir tai tiesa, jeigu kalbame eina apie domėjimąsi politinėmis aktualijomis ar juolab aktyvų dalyvavimą politiniuose įvykiuose. Tuo L. A. Jucevičius neužsiėmė, iš dalies ir galimybių užsiimti neturėjo. Jam nebuvo labai svarbu, kas yra valdžioje, kuo ir kaip pateisinami valdžios veiksmai, nes, matyt, vadovavosi principu, kad bet kokia valdžia iš Dievo. Tą liudija jo monarchistinės ištikimybės deklaracija pirmojoje jo išleistoje knygoje 1834 m., parašytoje dar 1832–1833 m. Baigiamasis šios knygos sakiny: „būkime ištikimi mūsų MONARCHUI [t. y. *Rusijos carui – aut. past.*] ir saulė mums tikrai nušvis šviesiau“². Žinoma, tai retorinis pareiškimas, tačiau jo L. A. Jucevičius vėliau niekaip nepaneigė ir neišsižadėjo. Kaip bebūtų, Liudvikas iš Pakėvio visgi turėjo ir platesnį įsivaizdavimą apie visuomeninį gyvenimą ir jo poreikius, kurį galima pabandyti apibūdinti, remiantis jo išleistuose veikaluose reiškiamą pozicija, nors ji dažnai reiškiamą netiesiogiai, taip pat jo susirašinėjimu su savo amžininkais.

L. A. Jucevičius žvelgiant iš dabartinės Lietuvos realijų keliais atžvilgiais gali atrodyti mįslinga, paslaptina figūra. Viena vertus, lenkiškos kultūros žmogus (nuolat rašė į lenkišką spaudą, leido knygas daugiausia lenkų kalba, nors atliko ir vertimų į lietuvių kalbą), bet taip pat ir žemaitis, žemaitiškumo mylėtojas („esu žemaitis ir tuo didžiuojuosi“, – rašė jis savo „Žemaičių žemės prisiminimuose“), liaudies kultūros tyrinėtojas, tačiau prie liaudies gyvenimo gerinimo jis nesistengė asmeniškai aktyviai prisidėti. Savo kraštotyriniais veikalais apie Žemaitiją ir Lietuvą L. A. Jucevičius neabejotinai veikė lietuvių tautinės savimonės formavimąsi XIX a. Nors dėl asmeninių priežasčių formaliai pakeitęs tikėjimą iš katalikybės į stačiatikybę, L. A. Jucevičius – religingas žmogus. Taikliu A. Janulaičio pasakymu, „jisai priešininkas bedievybės, užneštos iš Prancūzų žemės, kaip lygiai veidmainingo pamaldumo“³.

Kokiai visuomenės klasei ar sluoksniui save priskiria L. A. Jucevičius? Ar jis tapatina save su liaudimi? Liaudžiai jis demonstruoja savo simpatijas, tačiau akivaizdu, kad su ja nesitapatina.

¹ Lukšienė M. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 28.

² *Pisma Ludwika Adama Jucewicza*. Wilno, 1834, p. 154.

³ Janulaitis A. *Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius*. Vilnius, 1910, p. 33–34.

Išsilavinęs žmogus, literatas – tai vienas iš visuomeninių vaidmenų, kurį sau prisiskiria L. A. Jucevičius. Tuo pačiu tai – priklausymo aukštesniajai klasei požymis, kuriai save vienareikšmiškai L. A. Jucevičius priskiria kalbėdamas apie sunkumus, su kuriais jam teko susidurti renkant tautosakinę medžiagą savo rašiniams: „kliūčių darydavo tai mano nedraugai bei darbo neigėjai, tai patys kaimo žmonės, kurie nelengvai dalijasi savo žiniomis, ypač su aukštesniąja klase“⁴. Galbūt tai tokia tik dalinai luominė priklausomybė, nulemta ne gimimo, o asmeninių nuopelnų, bet visgi socialinės ribos yra aiškiai nubrėžtos.

Apskritai Jucevičius laikė luominę santvarką savaime suprantamu ir nekvestionuojamu dalyku. Siektinas šios santvarkos idealas – luomų vienybė ir tarpusavio pagarba, patriarchalinis, paternalistinis aukštesniųjų luomų rūpinimasis žemesniaisiais. L. A. Jucevičius „Žemaičių žemės prisiminimuose“ rašo, jog „Žemaitis kaimietis yra prisirišęs prie savo dvarininko ir myli jį ne kaip poną, o kaip Apvaizdos skirtą tėvą“⁵. Arba: „ponai su baudžiauninkais elgiasi tėviškai ir mato juose visada lygius sau žmones. Tas kaip tik ir yra svarbiausioji priežastis, kodėl mūsų kiemionis taip gerai gyvena“⁶.

Pasak L. A. Jucevičiaus, esama vienijančių bruožų Žemaitijos visuomenėje, nes žemaičiai yra: „gudrūs ir nepasitikintys; jie nesiduoda suviliojami pažadais, įtikinėjimais nei gražiais žodeliais, niekam neatskleidžia savo sielos paslapties, su niekuo neina į draugystę kitaip, kaip nebent gerai jį pažinę ir daug sykių išmėginę. Bet užtat jei kas sykį įgijo jų prielankumą, ką jie sykį pamilo ir kuo patikėjo, tai jau gali būti tikras jų prisirišimas iki gyvos galvos ir geidauti iš jų visko, nors tai reikalautų didžiausio pasiaukojimo“⁷.

Bet visgi L. A. Jucevičiaus požiūriu, kiekvienam luomui Žemaitijoje yra ir savos dorybės, ir savos ydos: „esama atskirų dorybių ir ydų šioje visuomenėje, imant skyrium kiekvieną, jeigu taip sakytume, kastą“⁸. Kai L. A. Jucevičius gyrė valstiečius dėl jų dorovingumo, jis gyrė jų tradicines dorybes: darbštumą, prisirišimą prie gimtųjų namų ir pan. Jis teigiamai vertino sėslų bei uždarą valstiečių gyvenimo būdą. Ypač pabrėžė jų religingumą. Žemaičių valstiečių dorybės ir netgi apsišvietimas, geresnis nei kitur Lietuvoje, pasak L. A. Jucevičiaus, kyla iš nuoširdaus pamaldumo, religinių nuostatų pildymą liaudis esą laiko svarbiausia pareiga, nes tikėjimas yra svarbiau už viską pasaulyje⁹. Kai L. A. Jucevičius kritikavo bajoriją (šlėktą), kritikavo ją dėl nesirūpinimo „viešais reikalais“: „paprastai visokių viešų reikalų vengia ir, pūsdamiesi dėl savo dievaižin kokių privilegijų,

⁴ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 58.

⁵ Jucewicz L. A. *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno, 1842, p. 128.

⁶ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 472.

⁷ *Ibid*, p. 443.

⁸ *Ibid*, p. 444.

⁹ Jucewicz L. A. *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno, 1842, p. 126–127.

prie nieko rankos pridėti nenori“; dėl lenkų kalbos nemokėjimo: „daugelis net ir lenkiškai nemoka. O tie, kurie kalba lenkiškai, laiko save kažkuo aukštesniu“¹⁰. Lenkų kalbą Jucevičius apskritai itin vertino kaip išvystytą, intelektualiam bendravimui tinkamą kalbą. 1840 m. rašytame laiške J. I. Kraševskiui jis skundėsi, kad kaime savo valandas leidžia „pats vienas, atitolintas nuo draugų, netekęs bet kokio draugijinio gyvenimo malonumų, pasodintas kaime tarp vienu prastų žmonių, kur nė žodelio lenkiškai išgirsti negalima“¹¹. Dar 1838 m. parašytos, po dvejų metų atskiru leidiniu išleistos knygelės „Žemaitijos bruožai“ (*Rysy Żmudzi*) įvade (kuris į lietuvių kalbą liko neišverstas rengiant L. A. Jucevičiaus raštus 1959 m.) L. A. Jucevičius panašiai apie savo gyvenimą rašė, kad gyvena varganame miestelyje [*Švenčionyse – aut. past.*], pilname purvo ir žydų, vienas tarp žmonių, kur neįmanoma surasti jokio žmogiško veido. Tik knygomis, su kuriomis čia labai sunku, galima pasaldinti nemielas valandas¹².

Jucevičius domėjosi visais ryškesniais lietuvių ir lenkų literatūros Lietuvoje įvykiais, be kita ko entuziastingai laikraštyje *Tygodnik Petersburski* 1839 m. atsiliepė apie lenkiškai rašančio trylikamečio žydo Juliano Klačkos poeziją, išgyrė jo talentą ir atrėmė neteisingus kitų šio autoriaus darbų recenzentų priekaištus. Kad susidarytų savo nuomonę, Jucevičius aplankė jaunąjį poetą jo namuose Vilniuje, Vokiečių gatvėje, pagyrė jo šnekamąją lenkų kalbą¹³. Taigi, etninė priklausomybė L. A. Jucevičiui savaiame nebuvo svarbiausia, svarbus indėlis į šalies, krašto, kuris pasižymi įvairialype kultūrine tradicija, kultūros plėtrą.

1837 m. parašytame straipsnelyje „Keli žodžiai apie lietuvių kalbą ir literatūrą“, pirmiausia paskelbtame knygoje „Ištraukos iš naujųjų laikų lenkų poetų“, o po devynerių metų pakartotame jo knygoje „Lietuva“, L. A. Jucevičius sako: „stengimės išplatinti, reikalingas mūsų kaimo vargdienėlių apšvietai, skiepykime jiems rašto reikalingumą“¹⁴. Bet valstiečių švietimą Jucevičius laikė pirmiausia protestantų ir katalikų dvasininkų uždaviniu: „labiausiai – tegu padvigubina savo uolumą tikinčiųjų ganytojai“, t. y. suprato jį gana tradiciškai ir asmeniškai prie to darbo neprisidėjo, valstiečiams, liaudžiai pats neparasė nei vieno veikalo, nes siekė platesnės literatūrinės šlovės. L. A. Jucevičiaus pagrindinis siekis – pasižymėti literatūrinėje veikloje ir tuo išgarsėti, kaip pats teigia laiškuose J. I. Kraševskiui, jis nori budinti iš snaudulio jaunuosius literatus ar tapti literatūrinio gyvenimo varikliu. Literatūrinės šlovės siekį rodo tai, kad jis 1842 m. balandžio 18 d. laiške J. Kraševskiui teiraujasi, kokį pasisekimą Voluinėje turi jo „Žemaičių žemės prisiminimai“¹⁵. Maždaug po mėnesio

¹⁰ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 461.

¹¹ *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 37.

¹² Jucewicz L. A. *Rysy Żmudzi*. Wilno, 1840, p. IX.

¹³ Judel Klaczko izraelita, trzynastoletni poeta. In: *Tygodnik Petersburski*. 1839. nr. 76, p. 438.

¹⁴ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 71.

¹⁵ *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 52.

rašytame kitame laiške J. Kraševskiui jis skundžiasi, kad spaudoje nėra jokių atsiliepimų apie šį jo darbą, „matyt, kad tai yra prisiminimai, kurių neverta nė prisiminti“¹⁶. Taigi, ne tik Lietuvai, nors, aišku, pirmiausia jai, buvo skirti L. A. Jucevičiaus žemaitiški asmeniniai ir kraštotyriniai įspūdžiai. Viešos šlovės ir žinomumo siekius taip pat liudija jo publikavimosi lenkiškoje periodinėje spaudoje intensyvumas. Kita vertus, L. A. Jucevičius tiesiog mėgavosi kūryba, kaip jis pats pasakė: „rašymas yra aistra, piktesnė už įprotį rūkyti arba girtauti“¹⁷.

Kalbos klausimas L. A. Jucevičiui nebuvo savaimė toks svarbus. Gal dar tiksliau pasakius, vertino ir lenkų, ir lietuvių kalbas. Jo vertimai iš lietuvių į lenkų ir atvirkščiai rodo tai. Kita vertus, praktiniu požiūriu L. A. Jucevičiui reikšmingesnė buvo lenkų, o ne lietuvių kalba. Ją jis naudojo kaip rašytinę literatūrinę kalbą. O jo lietuvių rašytinė kalba buvo silpna. Kaip L. A. Jucevičiaus vertimus į lietuvių kalbą be kita ko tyrusi M. Lukšienė pastebėjo, „gyvo lietuvių kalbos jausmo jis neturėjo. Namuose kalbėta lenkiškai, todėl tvirti kalbos pagrindai jam nesusiformavo“¹⁸.

Visgi lietuvių kalbą L. A. Jucevičius savo raštuose sistemingai vadino „tautine kalba“ (*język narodowy*), lenkiškoje spaudoje skelbdamas ciklą straipsnių apie „lietuvių rašytojus tautine kalba“ (*pisarze w narodowym języku litewskim*) ir kitur. Greta *język narodowy* L. A. Jucevičius naudoja lenkų kalba dar ir kitą sinonimišką terminą – *narodowa mowa*¹⁹, galbūt taip jis nurodydavo skirtumą tarp rašytinės ir šnekamosios kalbos, bet tuo nenurodydavo skirtumo tarp tautos bei liaudies kalbos. Nes lietuvių kalba A. L. Jucevičiui nėra tik liaudies kalba ar šneka. Jis pasakymą „tautinė kalba“ naudoja apibendrintai, taip pat prireikus atskirai pažymėdamas, kad Mažojoje Lietuvoje šią kalbą naudoja „žemesnieji sluoksniai“ ar kad ja Lietuvoje kalba „paprasti žmonės“ (liaudis)²⁰. Taigi, tautinė kalba yra tautinė kalba, nors ja kalba ir liaudis. Galima atkreipti dėmesį, kad L. A. Jucevičiaus „Lietuvos“ lietuviškame vertime ta pati frazė *narodowa mowa* į lietuvių kalbą vienu atveju versta kaip „liaudies kalba“, o jau kitame puslapyje kaip „tautinė kalba“²¹, kas kurioziškai netikslu, nes, kaip minėta, „tautinė kalba“ ir „liaudies kalba“ L. A. Jucevičius nevartoja kaip sinonimiškų atitikmenų.

Tautinė kalba L. A. Jucevičiui yra vienas iš „tautinės istorijos“ relikty, artefaktų. Šalia kitų artefaktų – padavimų, dainų ir pan. Kreipdamasis į išsilavinusius visuomenės sluoksnius 1837 m. jis savo straipsnyje apie lietuvių kalbą ir literatūrą dukart, straipsnio pradžioje ir pabaigoje, pacitavo tuos pačius T. Čackio žodžius, jog kalba yra tautos turtas, bei apgailestavo ir ragino tuo pat metu: „mūsų nelaimė, kad mažai kas savo tėvų kalbą besupranta, o dar mažiau tokių, kurie ją vartoja, ir vis dar

¹⁶ Ibid, p. 53.

¹⁷ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 381.

¹⁸ Lukšienė M. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 45.

¹⁹ Jucewicz L. A. *Litwa*. Wilno, 1846, p. 14, 16.

²⁰ Jucewicz L. A. *Litwa*. Wilno, 1846, p. 4, 6.

²¹ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 70, 71.

nejstengiamo nusikratyti tuo pragaištingu prietaru, kurio esame nusitvėrę savo tautinės kalbos atžvilgiu. Nūnai, deja, net lietuvių vaidilos nebe lietuviškai rašo! Betgi metas jau nusimesti tuos pasenusius nikius, metas atsikvošėti ir draug su svetimųjų kalbų mokėjimu jungti mokėjimą tos kalbos, kuria mūsų senelių seneliai kalbėjo.“²²

Lietuvių kalba L. A. Jucevičiui – „tautinė kalba“ ne dėl to, kad tai liaudies, kaip tautos daugumos ar nenutautėjusios tautos dalies, kalba, o dėl to, kad ji yra istorijoje pasižymėjusios tautos, sudarytos istoriškai iš įvairių luomų ar socialinių sluoksnių, kalba. Ji svarbi ne kaip etninės tapatybės neatskiriama dalis, o kaip istorinio paveldo dalis. Tai – žemaičių bajoriškajai savimonei XIX a. pradžioje būdingas požiūris. O rašant apie tai viešai lenkų kalba – lietuvių kalbos propagandinė nobilitacija. Šioje perspektyvoje, iš to laikmečio pozicijų žvelgiant, lenkų kalbos atsisakyti negali būti nė minties, tokio atsisakymo galimybės L. A. Jucevičius neįsivaizdavo ir negalėjo įsivaizduoti, bet palaikė mintį, kad lietuvių kalbos padėtį visuomenėje reikia stiprinti, atgaivinti. Nes lietuvių kalba ne tik niekuo nenusileidžia kitoms, bet dar netgi yra turtingesnė už kitas Europos kalbas: „lietuvių kalba, drąsiai galima pasakyti, yra daug turtingesnė už kitas Europos kalbas. Gaila tiktai, kad taip apleista!...“²³. Nors pats lietuviškai iš esmės nekūrė, aukštą lygį pasiekusiais lietuvių literatūros kūriniiais L. A. Jucevičius džiaugiasi. Jis, tarkim, nurodo, kad aukšto lygio S. Stanevičiaus kūriniai lietuvių kalba turėtų būti pripažįstami lygiaverčiais kitų Europos literatūrų kūriniams, kurie vienija apsišvietusius žmones²⁴. Aukšto lygio kūriniais jis laiko ir S. Valiūno poeziją lietuvių kalba.

Tačiau ir kitomis kalbomis apie Lietuvą, jos istoriją sukurti veikalai yra jam svarbūs. Jucevičius apie lenkų kalba parašytą J. I. Kraševskio kūrinį „Vitolio rauda“ pačiam J. I. Kraševskiui laiške parašė, jog „žmonės lietuviai“ apie jį kalba kaip apie „tikrai tautinį kūrinį“²⁵. Ką reiškia tas apibūdinimas – tikrai tautinis kūrinys? Istorine savimone grįstą patriotizmą, kuris betgi nėra grynai ar pirmiausia etninis, ar kur esminis dalykas yra jo kalba. Nes J. I. Kraševskio kūrinys yra apie Lietuvos istoriją.

Istorine savimone grįstas teritorinis patriotizmas ypač gerai atsispindi „Mokytuose žemaičiuose“, L. A. Jucevičiaus parengtame enciklopedinio pobūdžio biografijų žinyne, apimančiame beveik 200 asmenų biografijas. Nes mokyti žemaičiai – nebūtinai etniniai žemaičiai. Prie „mokytų žemaičių“ L. A. Jucevičius priskiria M. K. Sarbievijų, M. Strijkovskį, P. Roizijų ir kai kuriuos kitus nuopelnais Lietuvai pagarsėjusius užsienietiškos kilmės asmenis. Ne dėl jų lietuvių kalbos mokėjimo ar gimimo Žemaitijoje, o dėl darbo (pareigų) Žemaitijoje bei nuopelnų Žemaitijai.

²² Ibid, p. 71;

²³ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 255.

²⁴ Jucewicz L. A. *Litwa*. Wilno, 1846, p. 10.

²⁵ *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 37.p. 42.

Šalia bendrų nuopelnų, iš kurių dažnai minimi nuopelnai lenkiškai raštijai. L. A. Jucevičiaus žinyne yra ir tokių garsių asmenų, kurie atskirai Žemaitijai jokių ypatingų nuopelnų neturėjo, Žemaitijoje negyveno, bet jų tėvai buvo žemaičiai, pavyzdžiui, P. Smuglevičius: „gimė Varšuvoje 1745 m. iš tėvų žemaičių“²⁶. Apskritai, L. A. Jucevičius etninę priklausomybę gerai skiria, pavyzdžiui, savo „Mokytuose žemaičiuose“ Mykolą Šulčą jis apibūdina: „lenkas, gimęs Žemaitijoje“²⁷. Vertinant kultūrinius nuopelnus L. A. Jucevičius nebando sieti asmens etninės tapatybės su jo kultūrinės veiklos kryptimi, lenkiškai raštijai nusipelnęs žemaitis jam visiškai tipiškas (ir normalus) dalykas. Kita vertus, raštijai lietuvių kalba ar lietuvių liaudies švietimui nusipelnęs lenkas ar vokietis jam taip pat atrodo pagirtinas.

Kokia apskritai L. A. Jucevičiaus visuomeninė vizija? Etniškai ir socialiai įvairialypė, bet solidari hierarchinė visuomenė. Visuomenė, kurią vienija istorinės atminties bei religinių ir moralinių vertybių puoselėjimas, įvairialypis kultūrinis gyvenimas, įskaitant jungtį su lenkiška kultūros erdve. Hierarchinis mąstymas, socialinės ir kultūrinės harmonijos, paremtos susiklosčiusių tradicijų tąsa, palaikymas būdingas konservatizmui. Taigi ir L. A. Jucevičius – konservatorius. Bet visgi L. A. Jucevičius yra ir už tokią intelektualinės kultūros ugdymą bei sklaidą, kur svarbus lietuvių istorinės atminties išlaikymas bei lietuvių kalbos pozicijų viešojoje erdvėje stiprinimas, gerbiant kitas kultūrinės tradicijas Lietuvoje. Matyt, galima sakyti, jog L. A. Jucevičius – konservatyvios modernizacijos (tarptautinius žodžius keičiant lietuviškais, – *saugančio atsinaujinimo*) šalininkas. „Liudvikas iš Pakėvio“ – neabejotinai – LDK kultūrinės tradicijos atgaivinimo, kurią tęsė XIX a. 6–7 dešimtmetyje Vilniaus archeologijos komisijoje susibūrę bajoriškosios inteligentijos atstovai (E. Tiškevičius, K. Tiškevičius, A. H. Kirkoras, M. Malinovskis ir kt.) ar XIX a. pabaigos–XX a. pradžios „kraštiečiai“ (krajovcai), reiškėjas. Neatsitiktinai Č. Milošas domėjosi L. A. Jucevičiumi ir jo raštuose šis vis pasirodydavo („Ulro žemė“ ir kituose kūrinuose).

²⁶ Jucevičius L. *Mokyti žemaičiai*. Vilnius, 1975, p. 149.

²⁷ *Ibid*, p. 166.